

Др Миодраг Јовичић: САВРЕМЕНИ ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМИ, Правни факултет у Новом Саду, Институт друштвених наука, Нови Сад, 1981, стр. 286.

Нова књига М. Јовичића је уџбеник за одговарајући предмет (настао својевремено из ауторизованих предавања), који аутор предаје на Правном факултету у Новом Саду, у својству редовног професора. У њој је реч о основним типовима савремених политичких система у свету. Излагања су подељена на четири поглавља: прво је уводног карактера, а остала три посвећена су по једном типу савремених политичких система — буржоаских земаља, социјалистичких земаља и земаља у развоју.

У првом поглављу под насловом „Општа и уводна разматрања” (стр. 5—36) расправљају се следећих шест питања: појам и суштина политике, предмет и карактер политичке науке, појам и елементи политичког система, примена упоредног метода у проучавању политичких система и однос наставне и научне дисциплине Савремени политички системи према другим сродним научним дисциплинама. Сажето речено, у овом поглављу обрађују се питања везана за предмет и метод научне дисциплине Савремени политички системи. И будући да ова дисциплина припада породици политичких наука, аутор најпре одређује појам политике. Како је реч о уџбенику, он је расправу о појму политике мало поједноставио, свдећи многа и различита гледишта на два основна — на појам политике у субјективном и објективном смислу. Таквом поступку не би се могло приговорити, али се аутору, управо имајући у виду да је реч о уџбенику, може замерити што је у одређивању појма политике у субјективном и објективном смислу употребљавао појмове чије се значење разуме тек после претходно одређеног појма политике. Тако се под појмом политике у субјективном смислу, између осталог, подразумева акција субјеката политичких процеса, док се под појмом политике у објективном смислу, између осталог, подразумева реалност политичких односа, објективан резултат деловања свих политичких субјеката. Овај својеврсни *idem per idem* могао би се избећи тако што би се већ овде ти „процеси”, „односи” и „субјекти” везали за државну власт (појам с чијим су се значењем студенти упознали још на првој години студија) јер и аутор, непосредно после тог уводног објашњења, суштину политике види у државној власти. Предмет политичких наука управо је политика, схваћена у објективном смислу. Ове су, пак, науке (или у једнини: наука) свој предмет формирале двојачко — освајањем нових подручја друштвених односа, која су дотле била по страни предмета проучавања других друштвених наука и преузимањем предмета других друштвених наука, пре свега тзв. јавног права, и проучавањем овог из једног новог, друкчијег угла. С тим у вези битно обележје карактера политичких наука је да се оне не баве првенствено описивањем политичких институција, процеса и односа, већ да настоје да открију њихове корене, утврде узрочно-последичне везе, уставнове како подручје друштвених односа захваћено појмом политике у објективном смислу изгледа у стварности, а не у правним, првенствено уставним, нормама. Са ових општих разматрања везаних за ознаке научног рада коме припада научна дисциплина Савремени политички системи, аутор прелази на конкретнија питања, везана управо за ту дисциплину. С тим

у вези било је неопходно обрадити појам политички систем. Под њим аутор подразумева „скуп свих институција којима се уобичава политичка власт, односе између те власти и друштва, као и процесе вршења власти, укључујући и учешће грађана на то вршење” (стр. 14). На уобичавање конкретног политичког система утиче низ елемената, које аутор групише у две групе: оне који нису институционализовани, који припадају категорији друштвено-историјских детерминанти (има их пет) и оне везане за конкретне институције, који припадају категорији институционализованих детерминанти (има их шест). Овим је аутор научно и педагошки дао врло успелу дефиницију политичког система. Из ње произлази да су за појам политичког система битна следећа два чиниоца: начин формирања државне воље, одн. вршења државне власти и, с тим у вези, однос између државне власти и друштва. Са становишта ових основних конститутивних састојака појма политичког система врше се и најзначајније поделе облика политичког система. Категорија облика политичког система у тесној је вези с категоријом класне суштине (класним типом) државе, према то нису две истоветне категорије. Управо та два чиниоца — класни тип државе и однос државне власти и грађана — костур су за систематизацију овог рада, одн. на основу њих извршена је подела савремених политичких система. Тако се сви савремени политички системи, према класном типу државе, деле на капиталистичке и социјалистичке. Но, у савременом свету постоје и земље чије друштвено уређење није ни капиталистичко ни социјалистичко, будући да су измешани елементи једног и другог. Сходно томе, ни класни тип државе ових земаља није чисто капиталистички, одн. социјалистички. Од укупно преко 160 земаља у свету, таквих земаља данас има преко сто и за њих аутор употребљава данас општеприхваћен израз „земље у развоју”. Њиме се првенствено жели указати на чињеницу да се друштвено уређење ових земаља налази у пуном развоју, да начин производње у њима и њиме одређен политички систем не припадају једном од два данас преовлађујућа класна типа друштва. Тек у другом плану њиме се жели указати на шта упућује његово буквално значење — на степен њиховог, пре свега, економског развоја. Општи метод којим ће аутор проучавати овакво подељене савремене политичке системе пре свега је метод историјског материјализма, а посебан, карактеристичан управо за ову научну дисциплину, је упоредни метод. После елементарних напомена о суштини и врстама упоредног метода, аутор се одлучује за такво проучавање савремених политичких система које би обухватало систем по систем (country by country approach). Но, да такво проучавање не би добило карактер збирке савремених политичких система, овај облик упоредног метода допуњен је најпре груписањем свих савремених политичких система према начину производње и класном типу државе у поменуте три групе. Пре излагања појединих политичких система који припадају једној од те три групе дата су синтетичка објашњења заједничких својстава политичких система која оправдавају њихово сврставање у дату групу. У оквиру сваке групе проучавања политичких система вршена су на основу нових подподела, узимањем у обзир само класичних представника. Аутор сматра својом обавезом (засад неиспуњеном) да на крају тако проучених савремених политичких система (у оквиру сваке од три групе) да „један скупни синтетички закључак који ће у ствари представљати скицу резултата до којих се долази проучавањем савремених политичких система, идући по појединим њиховим елементима, односно који ће бити својевестан допринос теорији политичког система” (стр. 32). У вези с применом упоредног метода у политичким наукама, вредно пажње је ауторово указивање на обележја која тај метод чине друкчијим у тим наукама у поређењу с упоредним методом у правним наукама. Упоредни метод у политиколошким проучавањима треба да обухвати и упоредноправни метод, али се не сме зауставити на резултатима добијеним његовом применом већ мора обухватити и социолошке методе, тј. користити се и емпиријским истраживањима друштвених појава. После овако одређеног предмета и метода научне дисциплине Савремени политички системи, аутор одређује однос тог предмета са

сродним научним дисциплинама — Уводом у правне науке и Уставним правом.

Овим су концепцијски и садржински постављени основи научне дисциплине Савремени политички системи. Излагања која следе у престојала три поглавља разрада су тих основа. Она теку по следећој схеми: најпре долази један синтетички увод у којем се излажу општа обележја политичког система који припадају односној групи, затим се на основу посебних мерила врше подподеле политичких система у оквиру групе и, најзад, излажу конкретни типични политички системи за сваку подподелу политичких система у оквиру групе.

Друго поглавље које носи наслов „Политички системи буржоаских земаља” (стр. 37—161) отвара анализу, по указаној схеми, савремених политичких система. Најпре се излажу нова начела и институције политичких система буржоаских земаља којих није било у феудализму, а који су у време свог настанка имали демократско значење и вредност или га имају до данас. То су: народна сувереност, уставност, законитост, једнакост (равноправност) грађана, народно представништво, подела власти, политичке партије и одговорност носилаца јавних функција. Према мерилу односа између државне власти и друштва, аутор све буржоаске политичке системе дели на демократске и аутократске. Политички облик демократских буржоаских политичких система је буржоаска демократија, која је, будући формална, политичка и посредна (представничка) и као таква несавршен и ограничен облик демократије. Корак даље ка дубљем проучавању демократских буржоаских политичких система представља њихова нова подподела према облику државне власти. Према том мерилу, сви демократски буржоаски политички системи деле се на парламентарне, представничке и конвентске (скупштинске).

У оквиру групе парламентарних система буржоаских земаља прво се излаже политички систем Уједињеног Краљевства, а затим парламентарни системи у другим земаљама. Заслуга је аутора што је у свом приказу претежно институционализованих елемената британског политичког система (круна, домови парламента, влада, политичко-територијална аутономија Северне Ирске, локална самоуправа) успео да објасни специфичан дух тих институција, тешко схватљив правнику васпитаном у европскоконтиненталној традицији јавног права. Остали парламентарни системи буржоаских земаља разврстани су у три подгрупе, очигледно не на основу јединственог мерила деобе. У прву подгрупу аутор је сврстао западноевропске и скандинавске монархије (Белгију, Холандију, Луксембург, Шпанију, Данску, Норвешку и Шведску). У другој подгрупи налазе се три буржоаске републике у Средњој Европи — СР Немачка, Аустрија и Италија, а осим њих још Финска, Грчка и Португалија, док се у трећој налазе развијене земље Комонвелта, као што су Канада, Аустралија и Нови Зеланд. Приговор оваквој класификацији је, најпре, што мерило деобе није везано за јасно одређене специфичности парламентарног система власти у односним земаљама и што није јединствено (једном је то облик владавине, други пут припадност Комонвелту). Као пример из прве подгрупе обрађени су политички системи Белгије и Шведске, из друге СР Немачке и Италије, а из треће Канаде.

У оквиру групе буржоаских земаља са председничким системом власти исцрпно се приказује политички систем САД и даје кратка напомена о председничким системима у другим земаљама. Мислимо да је овде требало, поред САД, приказати и политички систем једне буржоаске латиноамеричке земље с председничким системом, а не на овом месту спомињати земље у Азији и Африци које су увеле председнички систем, пошто све оне припадају групи земаља у развоју. Најзад, у групи земаља с конвентским (скупштинским) системом власти приказан је политички систем Швајцарске. Пошто је Швајцарска једина буржоаска земља која има овакав систем власти, питање је да ли је за поделу демократских буржоаских политичких система конвентски систем власти уопште карактеристичан или је, према систему власти, буржоаске политичке системе (демократске) требало поделити на парламентарне и

председничке, с тим што би, у смислу који би се назначио, од те поде-
ле одступали политички систем Швајцарске и, евентуално, политички сис-
теми других буржоаских земаља (какав је случај по аутору, на при-
мер, са савременим политичким системом Француске). Но, ми се с ауто-
ром не слажемо да је у Швајцарској примењен чисти теоријски организа-
циони модел скупштинског система власти (аутор чак сматра да је у
Швајцарској скупштински систем примењен „у његовом најчистијем ви-
ду“). Тачно је да је у Швајцарској примењена организациона варијан-
та начела јединства власти, али у друкчијем институционалном облику
од организационог модела скупштинског система. Тако је носилац извр-
шне власти у Швајцарској (Савезни савет) стручно тело састављено од
административних експерата који нису чланови скупштине, а не од по-
литичких људи који се бирају из реда скупштинских посланика. Будући
да је реч о стручном, а не политичком телу, за његове чланове је пре-
судно да располажу високим административним квалификацијама. У
суштини је то једна чиновничка, а не политичка влада. Административ-
на компетентност овог тела повлачи за собом његову функционалну не-
зависност од скупштине (у Швајцарској Савезна скупштина не може
опозвати Савезни савет — у целини нити појединачно — пре истека вре-
мена на које је изабран, нити је Савезни савет дужан да поднесе ост-
таку уколико његов предлог не добије потребну већину у скупшти-
ни), која се огледа у непостојању политичке одговорности пред скупшти-
ном. Све то говори да носилац извршне власти у Швајцарској није као у
скупштинском систему власти скупштина, већ посебан орган који није
њен орган (не произилази из њеног састава) и који ова не може учини-
ти политички одговорним. Дакле, реч је о особеном систему власти. У
њему носилац извршне власти није орган парламента (изабран из реда
његових чланова), политички пред њим одговоран у свако доба, без че-
га нема теоријског модела скупштинског система власти, али он није
заснован ни на страначкој већини у скупштини, не произилази из ове,
нити може распустити парламент, без ког обележја нема парламентар-
ног система власти. Сматрамо стога да је у Швајцарској реч о систему
власти заснованом на организационом начелу јединства власти, али и са
значајним елементима поделе власти (за такав особен систем власти у
теорији се уобичајно назив директоријални систем власти).

У оквиру поглавља о демократским буржоаским политичким сис-
темима аутор је мимо ових подподела везаних за систем власти изложио
политички систем Француске, за који сматра да је са становишта сис-
тема власти мешовити парламентарно-представнички систем (ми се ни са
тим гледиштем не слажемо, јер сматрамо да је реч у основи о парламен-
тарном систему власти, с тим што нас карактер прилога спутава да овак-
ву тврдњу аргументујемо).

После овог прегледа основних облика демократских, буржоаских
политичких система, следн излагање о кризи буржоаске демократије.
Елементи такве кризе су: криза потенцијално најдемократскије институ-
ције буржоаске демократије — парламента, монополизација политичког
живота од стране политичких странака, примат егзекутиве, проблеми
везани за територијалну организацију власти — федерализам, локална
самоуправа, политичко-територијална аутономија, максимална политиза-
ција јавног живота, с једне, и фактичка незаинтересованост, равнодуш-
ност и апатија широких слојева, с друге стране, незадовољавајућа реше-
ња у вези с учешћем радника у управљању предузећима. Иако није спор-
но да су све то показатељи кризе буржоаске демократије, многи од њих
постоје и у политичком систему социјализма (на пример, они везани за
територијалну организацију власти и др.), што би значило да су то исто-
времено елементи кризе савремених политичких система (разуме се, не
сви, а од оних који јесу, не у подједнакој мери у оба данас преовлађу-
јућа друштвена система).

Друга групација буржоаских политичких система добијена приме-
ном мерила деобе однос власт — друштво су аутократски политички сис-
теми. Аутор најпре излаже њихова општа обележја, а затим појединачно
и крајње уопштено обележја таквих режима у фашистичкој Италији и

Нсмачкој, у франкистичкој Шпанији и у салазарској Португалији. Ниједан од тих аутократских политичких система више не постоји. Како је у питању рад о *савременим* политичким системима, сматрамо да је требало изложити један данас постојећи аутократски буржоаски политички систем, на пример онај у Чилеу.

У трећем поглављу насловљеном „политички системи социјалистичких земаља“ (стр. 163—248) реч је најпре о општим обележјима социјалистичког друштвеног уређења и општим својствима социјалистичке демократије (реч је о стварној, економској и непосредној демократији). Затим се доста детаљно (стр. 173—205) приказује политички систем Совјетског Савеза. Овде је, за разлику од приказа политичких система других земаља, много више простора посвећено историјском развоју совјетског политичког, а делом и уставног система. Приказ политичких система осталих европских социјалистичких земаља (Пољске, ДР Немачке, Чехословачке, Мађарске, Румуније, Бугарске и Албаније) је синтетички, с пужним опширнијим, али врло корисним историјатом настанка и развоја ових земаља као социјалистичких. Најзад, у оквиру поглавља о политичком систему социјалистичких земаља, следи излагање о политичком систему ваневропских социјалистичких земаља. Прво је према расположивом материјалу, претежно према уставноправним нормама, приказан политички систем НР Кине, а затим, врло сумарно, политички систем других азијских социјалистичких земаља (Монголије, ДНР Кореје, СР Вијетнама и Кампуџије) и политички систем једине земље из западне хемисфере — Кубе.

У четвртм и последњем поглављу под насловом „Политички системи земаља у развоју“ (стр. 249—281) обрађује се трећа велика групација савремених политичких система — политичких система земаља у развоју. У овом поглављу најпре су приказане заједничке одлике политичких система који припадају овој групацији, што је за читаоца и најдрагоценије сазнање, будући да је данас ових земаља преко сто. Затим су политички системи ових земаља подељени у три групе: монархијске, републиканске и са социјалистичком оријентацијом. Сам аутор свестан је недоследности овакве поделе (различитост мерила деобе), али у недостатку боље, сматра он, и ова уноси ред у, са становишта проучавања и класификације, „хаотично“ стање у вези са савременим политичким системима земаља у развоју. Овде бисмо замерили аутору што није изложио основна општа обележја сваке од три групе политичких система земаља у развоју. У оквиру прве групе дато је само неколико сумарних информативних података, у оквиру друге врло је садржајно приказан политички систем Индије (стр. 261—268), док су у оквиру треће приказани политички систем Египта и Алжира (као представника арапских земаља са социјалистичком оријентацијом) и Танзаније, као представника осталих земаља у развоју са социјалистичком оријентацијом.

Приликом оцене ове књиге др М. Јовичића треба имати у виду њену већ истакнуту сврху — она је настала из ауторозих предавања на Правном факултету у Новом Саду, као уџбеник за студенте права. Књига је плод дугогодишњег признатог и цењеног Јовичићевог научног рада, пре свста у области упоредног уставног права. Писана од, нема сумње, данас у нас најкомпетентнијег аутора за ту област, она је уважила и захтеве који се постављају пред јединим ваљаним универзитетским уџбеником. То се односи како на обим дозирања ове материје тако и на претензиозан начин њеног излагања (у вези с уџбеничким карактером рада имали бисмо сугестију да се уместо често коришћене технике „три звездиче“ за одвајање тематски различитих подручја аутор користи одговарајућим поднасловом, чиме би непосредније нагласио промену теме, што би студентима олакшало учење). При том су јасност, лакоћа, логичност, садржајност и лепота изражавања у овом уџбенику такви да опмињу на врхове наше универзитетске уџбеничке литературе. По свим тим квалитетима ова књига представља најбољу могућу подршку пледоајеу за увођење једног оваквог предмета у наставне планове већ многобројних правних факултета у нашој земљи (од којих само мањи број има овакав предмет). На тим факултетима постоји по правилу само један, у строгом

смислу узев, политиколошки предмет. На већини њих то је Друштвено-политички систем, један хибридан предмет, са развученим и тематски дуплираним са другим предметима (најчешће с Уставним правом) наставним програмом. Уместо једног таквог предмета требало би увести један доследно политиколошки предмет с кохерентним наставним програмом, у коме би студенти стицали нова знања (а не углавном обнављали стечена из Уставног права), која би им омогућила да употпуне своје правно и стекну, за правника драгоцено, опште образовање. У једном делу наше јавности још увек постоји, данас, на жалост, неоснована представа о широком образовању и општој култури коју пружају студије на правном факултету. Доиста, правничка струка је таква да за успешно вршење претпоставља такво образовање и културу. Предмет Савремени политички системи, како га је поставио и замислио М. Јовичић, управо даје студенту права прилику за проширивање стручних знања оним општијим, а делом и оних без којих нема интелектуалаца. Јер, без знања која нам пружа овакав предмет данас се не може с разумевањем слушати ни радио, ни телевизијски дневник, ни читати прве стране новина, па ни ваљано радити правнички посао. Но, као што рекосмо, боље пропаганде за увођење оваквог предмета на правне студије нема од ове Јовичићево књиге, у којој је предмет у целини уџбенички обрађен.

др Ратко Марковић

др Војин Димитријевић, „ТЕРОРИЗАМ“. — Радничка штампа, библиотека „Идеје“, VI коло, Београд, 1982. стр. 272.

Већ више година др Војин Димитријевић, професор Правног факултета у Београду континуирано се бави проблемом тероризма. После низа чланака, предавања и других облика јавног наступања, професор Димитријевић је објавио студију у којој на систематичан начин разматра овај проблем. Већ у уводној напомени аутор је указао на историјску генезу и револуционарни карактер терора, како би истакао историјски смисао овог појма. Порекло појма „терор“ настало је у француској револуцији. Аутор је у првом поглављу студије, под насловом „Пракса терора и тероризма“ обрадио различите облике тероризма у историји (стр. 5—114); у другом поглављу под насловом „Смисао и бесмисленост, моћ и немоћ тероризма“ разматра се социолошки аспект тероризма, услови под којима је настао (стр. 115—186); у завршном поглављу под насловом „Тероризам у међународним односима“ разматра се међународноправни аспект тероризма (стр. 187—262). На завршетку студије налази се регистар појмова и имена (263—270).

Писац је на почетку студије истакао зависност и нужну повезаност насиља и политике. Они су међусобно повезани и узајамно зависни: „Политика је увек била у тесној вези с насиљем. Оно се или испољава отворено, у борби за власт, односно за могућност да се одлучује о битним питањима за заједницу (државу), или постоји латентно, као претња власти свакоме ко би покушао да је свргне или да се супротстави њеним наређењима. Ова се истина може истаћи и тако што се за државу каже да почива на монопољу оружаног насиља, дакле, на могућности да се свако